

Doç.Dr.L.Ömür DEMİREZER

Ankara'da doğdu. İlk ve Orta öğrenimini Ankara'da tamamladıktan sonra 1979 yılında Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesinden mezun oldu. 1985 yılında Hacettepe Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Farmakognozi Anabilim Dalında Bilim Uzmanlığı ünvanını aldı. 1986-1991 yılları arasında Almanya'da Goethe Üniversitesinde doktora çalışmalarını yaparak 1991 yılında Dr. Phil. Nat. ünvanını aldı. Türkiye'ye dönerek, Hacettepe Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Farmakognozi Anabilim Dalında, 1992 yılında Yardımcı Doçent, 1994 yılında Doçent oldu. 1996 yılında ortak proje çerçevesinde Atatürk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Kimya bölümünde 5 ay görev yaptı. 1998 yılında Almanya Göttingen'de konuk araştırmacı, 1999-2000 yıllarında Almanya Leipzig'de konuk öğretim üyesi olarak bulundu. 2000-2001 öğretim yılı güz ve bahar dönemlerinde Atatürk Üniversitesi Eczacılık Fakültesinde Farmakognozi derslerini verdi. Ömür Demirezer halen Hacettepe Üniversitesi Eczacılık Fakültesinde öğretim üyesi olarak görevini sürdürmektedir.

ALMANYA'DA FİTOTERAPİYE BAKIŞ ECZANELERDEKİ FİTOTERAPÖTİKLER

Fitoterapi, diğer bir deyişle bitkilerle tedavi, uzman kişilerce uygulanması gereken bir bilim dalıdır. Türkiye' de balkın bitkilerle tedaviye çok yoğun bir ilgisi olmasına rağmen, bu tedavi şekli yetkili organlarca göz ardı edilmekte bunun sonucu olarak da özellikle görsel basında, bitkiler ve bunların etkileri ile ilgili öğrenim görmemiş (eczacılık eğitimi), hiçbir tıbbi bilgiye sahip olmayan (tıp ve eczacılık eğitimi) kişiler tarafından tartışmalar yapılmakta ve balk yanlış yönlendirilmektedir.

Fitoterapötikler yani bitkisel ilaçlar, bugün artık tecrübelerin aktarımı ile değil de, tekrarlanabilir kalite ve bilimsel olarak ispat edilmiş etkileri ile layık olduğu seviyeye çıkmalıdır. Etkileri ispat edilmiş etken maddelerin araştırıl-

ması için bugün modern biyokimyasal, moleküler hücre biyolojisi ve yapı analiz yöntemleri kullanılmaktadır. Yapılan bilimsel çalışmalar Biochemical Systematics&Ecology, The Journal of Ethnopharmacology, Journal of Natural Products, Natural Medicines, International Journal of Pharmacognosy, Phytomedicine, Phytotherapy Research, Planta Medica, Medicinal and Aromatic Plants vs. adlı dergilerde yayınlanmaktadır.

Avrupa Birliği'nin nüfus, yüzölçüm ve ekonomik açıdan en büyük ülkesi olan Almanya'da Fitoterapi ile ilgili durum nedir?

Fitoterapinin resmi olarak Almanya'da gündeme gelmesi Birinci Dünya Savaşı yıllarında olmuştur. Savaş sırasında Prusya'lı İçişleri Bakanı 7 Temmuz 1915'te Eczacı odasına tıbbi bitkilerin toplanması ve araştırılması talimatını vermiştir. 1917 yılında İmparatorluğa ait sağlık bakanlığı tıbbi bitkilerin kültür çalışmalarının artması için

girişimlerde bulunmuştur. Aynı yıl Münih'te "Hortus-Gesellschaft" adı altında ilk Fitoterapi derneği kurulmuştur. Bu derneğin amacı tıbbi bitkilerin ekilmesi ve toplanması ile ilgilenmek, bunun yanı sıra tıbbi bitkilerin farmakolojik araştırmalarını yapmaktır. 1919 yılında bu dernek ilgili bakanlık tarafından resmen kabul edilmiştir. Derneğin diğer aktiviteleri arasında halkı tıbbi bitkilerin önemi hakkında bilgilendirmek, önemli endemik bitkilerin kültür koşullarını araştırmak, bitkinin etken maddelerini bilimsel olarak araştırmak, bitkisel drogların tedavi edici etkilerini bilimsel olarak araştırmaktır. "Hortus Gesellscahft" ikinci dünya savaşından sonra devam etmemiştir. 1971 yılında "Gesellschaft für Phytotherapie" adı altında Fitoterapi derneği kurulmuştur. Bu dernek 1985 yılından itibaren "Zeitschrift für Phytotherapie" adı verilen bir dergi yayınlamaktadır.

Ayrıca Almanya'da "Gesellschaft für Arzneipflanzenforschung" adı altında Tıbbi bitkiler araştırma derneği bulunmaktadır. Bu dernek her yıl bilimsel bir kongre düzenleyerek, dünyanın çeşitli yerlerinde tıbbi bitkilerin kimyasal içerikleri ve biyolojik aktiviteleri ile ilgili yapılmış olan çalışmaların sunulmasına ve karşılıklı bilgi alışverişine olanak sağlamaktadır.

Bugün Almanya'da 2 grup ilaç satılmaktadır:

1. Sadece Reçete ile Satılanlar

2. Reçetesiz İlaçlar

Reçeteli satılan ilaçlar çoğunlukla tek bir etken madde veya kombinasyona sahiptir. Sentezik ilaçların büyük bir kısmı bu şekilde satılır. Bitkisel ilaçlar içerisinde de tek bir doğal madde bulunabilir (örnek: Morfin)

Bitkisel ilaçlar çoğunlukla reçetesiz satılır ve genel olarak kendi kendine tedavide kullanılır.

Bitkisel ilaçların içeriklerinde sadece bitkiler, bitkinin bir organı veya bitkisel ürün veya kombinasyonları ham veya işlenmiş halde bulunur.

Almanya'da reçetesiz ilaçlar Avrupa Birliği kurallarına göre ruhsatlandırılmıştır. Bu kurallar çerçevesinde 20.5.1990 öncesine ait bütün eski ilaçlar pazarlama izni için tekrar kontrolden geçirilmiştir.

Pazarlama izni için, yeni maddelerde gerekli prosedür 1992'de 920 gün iken, 1995'te 580 güne indirilmiştir. Ruhsatlandırma süresi, kimyasal maddeler için 2-3 yıl iken bitkisel ilaçlar için 12-18 aydır.

Halk arasında kullanılan bitkilerin listesi Tıbbi ilaçlar yasasında (Arzneimittelgesetz veya AMG) yayımlanmıştır ve halk arasında kullanılışında önemli bir veri olarak kabul görmüştür.

Demoskopie Allensbach enstitüsünün yaptığı anket sonucunda Almanya'da hergün daha fazla insanın doğal ürünleri kullandığı tespit edilmiştir. Bu anket 16 yıl boyunca 2647 kişi üzerinde yapılmıştır. Doğal ürünleri tercih edenlerin genel olarak kadınlar oldukları da gözlenmiştir. Gençlerde de gün geçtikçe doğal ilaçlara yönelim artmaktadır. 1978 yılında küçük rahatsızlıklarda hastaların % 42'si doktora başvururken, 1996'da ancak % 28'i doktora gitmiştir.

140 yıldan daha fazla bir süredir Hohenheim Üniversitesinde "Phytomedizin" adı verilen bir ders okutulmaktadır. Bitki koruma enstitüsü 1939 yılında kurulmuş ve 1975 yılında bu enstitü Phytomedizin enstitüsü adını almıştır. Kuruluşundan itibaren 250 bilim adamı bu merkezde doktorasını tamamlamıştır.

Federal Araştırma Bakanı Jürgen Rüttgers'e göre, Almanya 1995 yılından itibaren Biyotek-

noloji alanında Avrupa Birliği ülkeleri arasında birinci sırada yer almaktadır. 1995-1997 yılları arasında 20 ilaç, bunlar arasında gen teknolojisi ile üretilen Human insulin ruhsatlandırılmıştır. 150 preparat da deneme safhasında bulunmaktadır.

Almanya'da bitkisel ilaçlar Alman Sağlık Bakanlığı'na bağlı Komisyon E' nin izni ile ruhsatlandırılmaktadır. Almanya'daki bitkisel ilaçlar arasında en fazla sayıda bulunanlar psikotrop ilaçlardır. 1984-1994 yılları arasında uykusuzluk, huzursuzluk, sinirlilik gibi hallerde kullanılan Ginkgo, Lavandula (lavanta), Kava-Kava, Melissa (oğulotu), Valeriana (kediotu), Passiflora (çarkıfelek) Hypericum (kantaron), Humulus lupulus (şerbetçiotu) gibi bitkisel preparatların Komisyon E' nin izni ile monografileri yayınlanmıştır. Bu bitkilerin yanısıra daha pek çok bitki Almanya'da ilaç endüstrisinde kullanılmaktadır.

Almanya'da pek çok firma bitkisel ilaç üretmektedir. Madaus, Stada, Bionorica, Kneipp, Abtei, Tetesept, AboPharma, St. Benedikt, Natürlich Knufinke, Martin Bauer (Phytolab), Waleda, Wala gibi firmalar draje, tentür, şurup, balsam gibi galenik formlarda ilaç üretmektedirler. Sayamadığımız daha pek çok firma bitkisel ilaç üretmektedir. Bu firmaların bir kısmı bitkiyi kendisi yetiştirirken, bir kısmı da bitkinin yetişmesi için uygun iklimlere sahip olan ülkelerle anlaşmalar yaparak başka ülkelerde kültür yaptırmaktadır. Bu firmalar bitkinin yetişmesi sırasında kalite kontrolüne başlayarak her aşamada büyük bir titizlikle kalite kontrolü yapmaktadır. Bitkiler depoya geldikten sonra bitkiler el değmeksizin tartım odasına alınmaktadır. Buradan alt katta bulunan 200 ile 2000 kg hacmindeki çelik ekstraksiyon tanklarına bitki tozları pompalanmakta ayrı bir boru ile de etanol su karışımı tanka pompalanmaktadır. Ekstraksiyon sonrasında solvan dev rotavaporlarda uçurulmakta ve ekstre değişik galenik formlarda piyasaya sunulmaktadır.

Almanya'da bitkisel ilaç üreten bu kadar çok sayıda firma olması, halkın, dolayısı ile de eczane eczacılarının bitkisel ilaçlara büyük ilgisi olduğunu göstermektedir. Almanya'da eczane vitrinlerini genel olarak bitkisel ilaç reklamları, bitkisel ilaçlar ve bitkisel kozmetikler süslemektedir. Almanya'da nereden toplandığı belli olmayan toz veya kaba drog satan herhangi bir aktar bulunmamaktadır. Eczaneler toz veya kaba drog satabilmektedirler. Eczane eczacıları eczanelerinde drogları analiz edebilecek basit düzeneklere sahiptirler. Örneğin toz droğun mikroskopik analizini yapabilirler, eğer bitkide istenmeyen maddeler varsa ve bunların teşhisi drog kalitesi için önemli ise ince tabaka kromatografisi ile bu maddelerin teşhisini yapabilirler.

Eczane dışında drogerilerde de bitkisel ürünler satılmaktadır, fakat bunlar yine de kaba droglar olmayıp, komisyon E'nin izni ile ruhsat alan galenik formdaki ürünlerdir.

Türkiye'de ise sağlıkla ilgili bitkisel ürünler Tarım Bakanlığı'nın izni ile son yıllarda açılan GNC dükkanlarında satılmaktadır. Ürünle ilgili bilgiler yabancı dilde yazıldığı için alan kişilerin büyük çoğunluğu anlayamamakta ve orada bulunan kişilerden bilgi alma yoluna gitmektedir. Satıcılar ise bu konularda yeterli bilgiye sahip olmadıkları için yanlış yönlendirmeler ortaya çıkabilmektedir. Oysa bu tür ürünler Sağlık Bakanlığı'nın onayından geçmelidir. Fakat burada önemli olan bir diğer nokta da, Sağlık Bakanlığı'nda bu ürünlere onay verecek kişilerin de tıbbi bitkilerle ilgili uzman kişiler olmaları gerekmektedir.

Son söz olarak; bütün dünyada her geçen gün hızla yayılmakta olan yeşil dalga akımının Türkiye'de de bilinçli ve kontrollü bir şekilde, Sağlık Bakanlığı ve tıbbi bitkiler konusunda öğrenim görmüş olan eczane eczacılarının denetiminde yaygınlaşması beklentimizdir.